

ODRAZ POSTÁTŇNĚNÍ FUNKCE KRAJSKĚHO HEJTMANA V ĀECHÁCH V ROCE 1751 NA PERSONÁLNĚM OBSAZENĚ ŮRADU

HELENA SEDLÁĀKOVÁ

Povědomí dŕležitosti funkce krajského hejtmana a pozice krajského ůradu ve struktuře státních a zemských institucí bylo vŕdy silné, ať již je posuzovali současnící nebo pozdĕji badatelé v oblasti historie státní správy.¹

V odborných publikacích, které sledují jednotlivé etapy vývoje, se zdŕrazňuje několik základních milníkŕ. První z nich se vztahuje k roku 1508 a byl výsledkem složitĕho hledání konsensu mezi stavy navzájem, kdy příznání sněmovního hlasu městskĕmu stavu od stavu panského a rytířského na oplátku přineslo od stavu městského uznání krajských hejtmánŕ dosazených do každĕho kraje po jednom ze stavu panského a rytířského.² Druhý mezník představovaný Obnoveným zřícením zemským z roku 1627 potvrzoval v článku A 48 praxi každoročního obnovování dvou hejtmánŕ, jednoho z panského a druhého z rytířského stavu a ponechával v platnosti i tradiční podmínku usedlosti v příslušném kraji.³ Další významná právní norma z 23. 1. 1751 naopak jmenovaná pravidla ruší a zavádí pouze jednoho hejtmana a místo jeho působení umísťuje do krajského města, ve kterém se nachází filiální pokladna. Tento reskript Marie Terezie se také označuje jako dovršení promĕny funkce původně stavovské na funkci státní.⁴ Vzhledem k tomu, že se ani jedna publikace podrobnĕ nevěnuje personálnímu obsazování pozice krajského hejtmana, není možné prozatím sledovat, jak toto přelomové nařícení konkrĕtnĕ zasáhlo do podoby jednotlivých krajských ůradŕ.⁵ Následující řádky se pokusí tuto otázku ponĕkud osvětlit.

¹ K vývoji krajského zřícení lze odkázat na zásadní práce: Rieger, Bohuslav: Zřícení krajské v Āechách (Historický vývoj do r. 1740). Část I., Praha 1889; tŕž: Zřícení krajské v Āechách (Ůstrojí správy krajské v l. 1740–1792). Část II., Praha 1892; Macek, Jaroslav – Žáček, Václav: Krajská správa v českých zemích a její archivní fondy, Praha 1958.

² K tomu podrobnĕ: Rieger, Bohuslav, Zřícení krajské, část I., s. 100–103; Archiv český, díl 6., sv. 26, Praha 1872, s. 377, 379–381, 385, 393–394; Hledíková, Zdeňka – Janák, Jan – Dobeš, Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. Praha 2005, s. 111.

³ Viz Císaře římského, uherského a českého etc. Krále etc. Jeho Milosti Ferdinanda druhého etc. Obnovené právo a zřícení zemské dědičného Království českého, s. l., s.d., s. 36–37, <http://kramerius.mzk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:26274180-9e1a-11e0-a742-0050569d679d&q=&fq=language:%22cze%22#monograph-page-uuid:436007ce-9e1a-11e0-a742-0050569d679d>; Rieger, Bohuslav, Zřícení krajské, část I., s. 100–103; Archiv český, díl 6., sv. 26, Praha 1872, s. 220; Hledíková, Zdeňka – Janák, Jan – Dobeš, Jan: Dějiny správy, s. 133.

⁴ Rieger, B.: Zřícení krajské, část II., s. 34–35; Macek, J. – Žáček, V.: Krajská správa, s. 32–33; Hledíková, Z. – Janák, J. – Dobeš, J.: Dějiny správy, s. 160.

⁵ Dosavadní odborná literatura přináší soupisy krajských hejtmánŕ z určitého časového období nebo jen pro některé kraje; přínosem jsou zvláštĕ práce Petra Mareše z posledních let, který se věnoval obsazování funkce krajského hejtmana v předbĕlohorském období: Mareš, Petr: Obsazování ůradu krajského hejtmana v předbĕlohorském období a soupis krajských hejtmánŕ na základĕ dochovaných seznamŕ z let 1563/1564–1616/1617.

Text uvedeného reskriptu⁶ komplexně upravuje dosavadní zaběhlý chod krajského úřadu a jeho personálu. Nejdříve si všímá jednotlivých krajů. Ponechává sice původní rozdělení Čech do dvanácti krajů z roku 1714, ale čtyři největší kraje Bechyňsko, Plzeňsko, Žatecko a Hradecko rozděluje na dva podíly; celkem tak stanovuje šestnáct regionů. Jako důvod uvádí dosažení lepšího proporčního rozdělení agendy mezi hejtmany. Poté se obrací k osobě krajského hejtmana. Objevuje se zde, stejně jako v ostatních, v té době přijímaných reformách, snaha dosáhnout jednotné podoby úřadu s ostatními dědičnými zeměmi monarchie. S odvoláním na praxi ve Slezsku a na Moravě zavádí pouze jednoho krajského hejtmana, a to buď pána, nebo rytíře, přičemž nestanovuje, jaké by mělo být mezi nimi celkové poměrné zastoupení, naopak se v něm uvádí: „... bez ohledu na to, zda je to pán nebo rytíř...“; a tím jakoby navenek stírá tehdy jistě výrazně pocitované rozdíly mezi stavy.⁷ V téže sentenci řeší již dříve prodiskutovanou choulostivou otázku usedlosti. Reskript se o ní prozíravě vůbec nezmiňuje, uvádí jednotlivé kraje, jmenuje a potvrzuje krajské hejtmany a specifikuje krajská města, ve kterých mají sídlit, čímž se problematicke usedlosti obratně vyhýbá. Konkrétně nařizuje následující uspořádání:

1. V Bechyňském kraji:

Táborský podíl: Václav Carreto hrabě Milesimo do Tábora,

Budějovický podíl: Václav Vojtěch Karvinský z Karviné, doposud v Čáslavském kraji, do Budějovic,

2. v Plzeňském kraji:

Plzeňský podíl: Ferdinand Jáchym sv. p. Rumerskirch do Plzně,

Klatovský podíl: Josef Jáchym Schmidgräbner z Lusteneggu do Klatov,

3. v Žateckém kraji:

Žatecký podíl: František sv. p. de Fin do Kadaně, nebo Žatce,

Loketský podíl se zahrnutím Chebska: František Hochberg sv. p. z Hennersdorfu do Lokte,

---

Praha 2009; týž: Obsazení úřadu krajského hejtmana v Čechách v letech 1553/1554–1556/1557. Časopis Národního muzea, řada historická – Series Historia 179, 1–2, 2010, s. 42–62; týž: Obsazování úřadu krajského hejtmana v Čechách za vlády Ferdinanda I. a soupis krajských hejtmánů z let 1537/1538–1560/1561 podle register české královské kanceláře. *Paginae historiae* 19, 2011, s. 7–93; Sedláčková, Helena: *Krajští hejtmané podbrdského kraje 1640–1713 aneb císařské rozhodnutí nadevše*. In: Naším jubileantům. Sborník příspěvků k počtému životního jubilea Věry Beránkové, prom. hist., PhDr. Dagmar Culkové a PhDr. Marie Liškové). Praha 2000, s. 231–237; Jahnel, Carl: *Leitmeritzer Kreishauptleute. Mitteilungen des Nordböhmisches Exkursions-Klubs* 30, 1907, s. 96–106; Dvorský, František: *Krajští hejtmané r. 1540*, Památky archeologické a mistopisné 9 (dále jen PAM), 1874, s. 149–150; týž: *Hejtmané krajští r. 1562*. PAM 9, 1874, s. 561; týž: *Seznam krajských hejtmánů v království Českém léta 1571*. PAM 9, 1874, s. 960; týž: *Hejtmané krajští po Čechách*. L. 1605, l. 1609, l. 1610, l. 1612. PAM 10, 1878, s. 374–376; *Hejtmané krajští po Čechách*. L. 1613. PAM 10, 1878, s. 628; týž: *Hejtmané krajští v Čechách*. L. 1614, l. 1615, l. 1616. PAM 10, 1878, s. 852–854; Levý, František: *Hejtmané kraje Rakovnického*. PAM 10, 1878, s. s. 607–610; Rojek, Jan Karel: *Hejtmané kraje Hradeckého*. PAM 10, 1878, s. 121–124; Rybička, Antonín: *Hejtmané kraje chrudimského od r. 1440 až do r. 1850*. PAM 8, 1870, s. 223–230; týž: *Hejtmané a úředníci krajští v Čechách r. 1774–1776*. PAM 8, 1870, s. 505–508; týž: *Hejtmané kraje královehradeckého*. PAM 9, 1874, s. 311–314; týž: *Hejtmané kraje Čáslavského*. PAM 13, 1886, s. 133–135; *Hejtmané krajští v Čechách na rok 1713/1714 jmenování*, PAM 10, 1878, s. 181–182; Zoubek, František Jan: *Hejtmané krajští r. 1552*. PAM 8, 1870, s. 69; týž: *Hejtmané krajští r. 1553*. PAM 8, 1870, s. 149. Rieger ve své publikaci v poznámce č. 25, Rieger, B.: *Zřízení krajské*, část II., s. 163–164; Jaroslav Macek a Václav Žáček uvádí jméno nového hejtmana v části nazvané „*Dějiny úřadu*“. Macek, J. – Žáček, V.: *Krajská správa*, s. 120–121, 125, 135, 139, 148–149, 160–161, 166–167, 172, 182, 187, 206, 210–211, 216–217, 223–224, 227–228, 239–240.

⁶ Opis reskriptu: Národní archiv (dále jen NA), archivní fond České gubernium – dvorské reskripty a dekrety (dále jen ČG-DR), kniha č. 6, leden, s. 138–156.

⁷ V textu se uvádí: „...jedoch ohne Rücksicht auf die bishero üblich gewesene Distinction des Herr- und Ritter-Stands nur einen Creys-Hauptmann zu bestellen, mit dem Domicilio aber selbige in die zugleich benannte Creys-Städte (wohin auch künftig die Filial-Casse zu stehen kommen) anzuweisen...“, viz NA, ČG-DR, kniha č. 6, leden, s. 140–141; Rieger, B.: *Zřízení krajské*, část II., s. 129.

4. v Hradeckém kraji:
Hradecký podíl: Václav Vančura sv. p. z Řehnic do Hradce,
Bydžovský podíl: Jan Václav Lamotte z Frintropu do Bydžova,
5. v Litoměřickém kraji: Jan Karel Běšín z Běšín do Litoměřic,
6. v Prácheňském kraji: Jan Martin Běšín z Běšín do Písku,
7. v Chrudimském kraji: provizorně Jan Bertold Záruba sv. p. z Hustiřan do Chrudimi,
8. v Čáslavském kraji: Václav Dobřenský [sv. p.] z Dobřenic do Čáslavi,
9. v Boleslavském kraji: Jan Josef hrabě Trautmansdorf do Mladé Boleslavi,
10. v Kouřimském kraji: Jan Nepomuk hrabě Šternberk do Prahy,
11. v Rakovnickém kraji: Karel Josef Hildprandt z Ottenhausenu do Prahy,
12. v Berounském kraji: Jan Antonín Hochberg sv. p. z Hennersdorfu do Prahy.⁸

Za další znak postátnění úřadu se považuje dosažení úplné finanční závislosti na státu, což v reskriptu prezentuje stanovení platu 2000 zlatých pro krajského hejtmana zcela vyplácených z komorní pokladny.⁹ Zásada nezbytné znalosti českého jazyka není do reskriptu zahrnuta vůbec.

Pro komplexnější posouzení reflexe tohoto nařízení na personální obsazení pozice krajského hejtmana je nezbytné mít k dispozici soupisy krajských hejtmanů z předcházejících a následujících let, jinak lze z uvedených jmen vyčíst jen velice málo, např. pouze to, že ze šestnácti hejtmanů náleželo k panskému stavu deset, přičemž pouze tři se mohli pyšnit hraběcím titulem, k rytířskému stavu pak šest. Z vysoké staré české šlechty se ve funkci hejtmana objevuje pouze jeden, Jan Nepomuk hrabě Šternberk. Mnohé doplňující informace v tomto směru lze také dohledat v částech fondů České gubernium a Česká dvorská kancelář, které se vztahují ke krajským úřadům.¹⁰ Z dalších písemností je v tomto ohledu velmi cennou např. dochovaná úřední kniha „Registra soudu komorního“¹¹ s návrhy tohoto soudu na obsazení funkce krajského hejtmana v letech 1704–1753. Zápisy v nich vždy k příslušnému roku zaznamenávají nejen jména současných hejtmanů v úřadu, ale i návrhy vhodných kandidátů v případě potřebné změny. Přínosná je také česká psaná zpráva místodržících z 1. července 1748 podávající přehled, kteří krajští hejtmané jsou a kteří by mohli být ve funkci potvrzeni, popřípadě vybráni pro příští rok. Obzvláště zajímavé je v ní obsažené hodnocení jejich způsobilosti k výkonu funkce.¹² Zmíněné prameny na jedné straně dobře dokládají zachovávání tradiční zvyklosti každoročního obnovení krajských hejtmanů, ale na druhé straně potvrzují určitou formálnost tohoto aktu. Neboť se již před rokem 1685, kdy Leopold I. upravil možnost rezignace z úřadu po pěti letech, i po něm běžně stávalo, že hejtman nebyl automaticky po uplynutí jednoho roku vyměněn, naopak nic nebránilo k jeho opětovnému jmenování¹³. Panovníkovi tento tradiční způsob obnovy naopak umožňoval již po roce služby, která byla pro jmenovaného minimálním rozsahem pobytu v úřadu, bez potíží nahradit nevhodného hejtmana osobou příhodnější.

Prvním v reskriptu je zmíněn hejtman Táborského podílu rozděleného Bechyňského kraje Václav Caretto hrabě Millesimo na Nemyšli. Podle záznamů v registrech působil

⁸ NA, ČG-DR, kniha č. 6, leden, s. 141–143.

⁹ NA, ČG-DR, kniha č. 6, leden, s. 153; Rieger, B.: Zřízení krajské, část II., s. 187, 188.

¹⁰ NA, fond České gubernium – Contributionale (dále ČG-Contr.), 1748–1755, sign. H 1/1-7, NA, Česká dvorská kancelář, sign. III A/5.

¹¹ NA, archivní fond Komorní soud (dále jen KomS), inv.č. 232.

¹² Zpráva místodržících: NA, ČG-Contr., 1748–1755, sign. H 1/1. Dokument je v závěru textu datován následovně: „... dán na Královským Hradu Pražským dne 12. a 21. června též 1ho července 1748“. Rieger uvádí datum 3. 7. 1748, což je zápis projednání v radě; viz Rieger, B.: Zřízení krajské, část II., s. 43.

¹³ Rieger, B.: Zřízení krajské, část I., s. 235–236; císař chtěl v tomto ohledu sjednotit praxi stejně, jak tomu bylo u nejvyšších úředníků a zemských soudců.

jako krajský hejtman Bechyňského kraje za panský stav již od roku 1740, kdy vystřídal Jana Michaela Týřovského z Einsiedle na Neústupově. Hejtmanem budějovického podílu Bechyňského kraje byl jmenován v kraji neusedlý Václav Vojtěch Karvinský z Karviné na Kosové Hoře, hejtman Čáslavského kraje za rytířský stav.

Pro Plzeňský kraj, rozdělený také na dva podíly, byl pro Plzeňský podíl ustanoven Ferdinand Jáchym sv. p. Rumerskirch na Chanovicích, Újezdě a Nové Vsi, který již od roku 1747 působil v Prácheňském kraji jako krajský hejtman za panský stav. Ve funkci krajského hejtmana nebyl potvrzen rok sloužící plzeňský krajský hejtman za panský stav Šebestián František Josef Künipl. Hejtmanský úřad Klatovského podílu téhož kraje byl svěřen Josefu Jáchymovi Schmidgräbnerovi z Lusteneggu na Radonicích, který již od roku 1743 zastával funkci krajského hejtmana v Plzeňském kraji za rytířský stav.¹⁴

Žatecký podíl stejnojmenného kraje měl spravovat František sv. p. de Fin, v tomto jediném případě nebylo ještě rozhodnuto, které město bude sídelní, zda Kadaň nebo Žatec. Také František sv. p. de Fin pokračoval ve své funkci hejtmana, neboť tuto funkci za panský stav v Žatecku vykonával již od roku 1743. Cesta tohoto pána do úřadu krajského hejtmana je pozoruhodná. Původně jej chtěla Marie Terezie jmenovat do Kouřimska, ale jelikož tento cizinec neovládal češtinu, musela panovnice uznat oprávněnost těchto výtek a jmenovala de Fina do Žatecka, které bylo považováno za čistě německý kraj.¹⁵ Stejně tak jeho kolega za rytířský stav František Václav Hochberg sv. p. z Hennersdorfu na Měcholupech byl po roce ve funkci potvrzen na téměř postu v nově zřízeném Loketském podílu Žateckého kraje.¹⁶

Obdobná situace byla i v Hradeckém kraji. Oba dva hejtmané ve funkci od roku 1746 pokračovali ve své činnosti. Václav Vančura sv. p. z Řehnic na Malém Barchově (Barchůvku), hejtman za panský stav přerušil nepříjemnost s krátkodobým sesazením z funkce stanul v čele Hradeckého podílu. Půl roku před tím totiž panovnice 23. 6. 1750 nařídila hejtmana suspendovat kvůli nedostatům při vedení kontribuční agendy, na které upozornila hrabětem Laryšem provedená revize kraje, ale po jeho suplice hned 11. července rozhodnutí zrušila.¹⁷ Jan Václav Lamotte z Frintropu na Holovousech dosavadní hejtman za rytířský stav byl pak poslán do podílu Bydžovského.¹⁸

Funkce nově jmenovaného hejtmana Litoměřického kraje přešla v tomto případě do rukou Jana Karla Běšína z Běšín, hejtmana za rytířský stav od roku 1743. Důvodem, proč nepokračoval ve funkci hejtmana některý z kandidátů za panský stav, mohl být ten, že o obsazení místa uprázdněného od 31. 3. 1750 po úmrtí Jana Nepomuka Vincence Libštejnského hraběte z Kolovrat nebylo doposud s konečnou platností rozhodnuto. Prozatímně jmenovaný František Václav Hochberg sv.p. z Hennersdorfu, mimo jiné majitel v kraji ležící Lhoty (část Liběšic), byl podle lednového reskriptu ustanoven za hejtmana v Loketském podílu Žateckého kraje. Pro Jana Karla Běšína z Běšín mluvila také ta skuteč-

¹⁴ NA, KomS, inv.č. 232, fol. 308b.

¹⁵ Viz blíže Rieger, B.: Zřízení krajské, část II., s. 46; český inkolát obdržel 23. 4. 1743 viz Král, Adalbert: Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. Prag 1904, s. 58.

¹⁶ Předchozí působení tohoto hejtmana v Žateckém kraji bude třeba ještě ověřit, jelikož bratři Jan Antonín a František Václav Hochbergové z Hennersdorfu byli již 30. 6. 1746 povýšeni do panského stavu, tudíž by František Václav neměl zastávat post hejtmana za rytířský stav a navíc je v témže zápisu navrhován za kandidáta za panský stav na rok 1751, NA, KomS, inv.č. 232, s. 307a a 309a, stejně jako v předcházejícím roce, kdy byl hejtmanem za rytíře již druhý rok Jan Václav Turba z Turby, NA, KomS, inv.č. 232, s. 301a, a ostatně již na rok 1747, NA, KomS, inv.č. 232, s. 283a, na rok 1746 je uváděn jako první kandidát na uprázdněné místo hejtmana za rytířský stav, NA, KomS, inv.č. 232, s. 276a.

¹⁷ NA, ČG-Contr., 1748–1755, sign. H 1/3 a NA, ČG-Contr., 1748–1755, sign. H 1/4.

¹⁸ Dnes Barchůvek; NA, KomS, inv.č. 232, fol. 309b.

nost, že již od svého jmenování do funkce hejtmana za rytířský stav před osmi lety bydlel v Litoměřicích.¹⁹

Obsazení funkce krajského hejtmana v Prácheňském kraji nemá návaznost na předchozí období. Hejtmanem byl jmenován dosavadní berounský hejtman za rytířský stav Jan Martin Běšín z Běšín na Vojkově, který mohl zúročit své devítileté zkušenosti z výkonu této funkce. Důvod, proč nepokračoval některý z dřívějších prácheňských hejtmanů lze spatřovat také v tom, že Ferdinand Jáchym sv. p. Rumerskirch, hejtman za panský stav, byl určen za hejtmana nově vytvořeného Plzeňského podílu Plzeňského kraje a dosavadní hejtman za rytířský stav Ferdinand Hynek Malovec z Chýnova, který svou funkci zastával již od roku 1742, nebyl vybrán, i když byl ve zprávě místodržících z roku 1748 zařazen mezi nejlépe hodnocené krajské hejtmany, a další z navrhovaných „náhradníků“ Václav Vojtěch Karvinský z Karviné byl v té době čáslavským hejtmanem a podle reskriptu přešel do nově vzniklého Budějovického podílu Bechyňského kraje.²⁰

V Chrudimském kraji byl provizorně jmenován Jan Bertold Záruba sv. p. z Hustířan na Podhořanech. Místo hejtmana za panský stav nebylo totiž od 15. 10. 1750 po úmrtí Jeronýma Libštejnského hraběte z Kolovrat obsazeno. Možná, že okamžitému definitivnímu jmenování bránilo to, že byl pan Záruba z Hustířan na rok 1751 uváděn mezi „náhradníky“ až na posledním místě za apelačním radou Václavem hrabětem Šporkem, Janem Josefem Robmhápem sv. p. ze Suché a Janem Maxmiliánem sv. p. ze Schumannu. Přednost mu před uvedenými pány mohla být dána také kvůli jeho předešlé dlouholeté zkušenosti s výkonem této funkce v Čáslavském kraji, kde působil v letech 1739–1749.²¹

V Čáslavském kraji také nedošlo k zásadní změně. V čele úřadu zůstal Václav Dobřenský sv. p. z Dobřenic na Dobřenicích a Nedělišti, od roku 1750 krajský hejtman za panský stav.²² Zmíněný, krátce působící hejtman za rytířský stav, Václav Vojtěch Karvinský z Karviné přešel do Budějovického podílu Bechyňského kraje. Tento rytíř se ucházel o místo krajského hejtmana již dříve několikrát. V roce 1748 se objevuje mezi kandidáty na hejtmana za rytířský stav v Prácheňském kraji a od roku 1740 na tutéž funkci v Berounském kraji.²³ Do Čáslavska se dostává v souvislosti s uvedeným suspendováním krajských hejtmanů v roce 1750. Marie Terezie společně s královhradeckým hejtmanem za panský stav Václavem Vančurov z Řehnic odvolala ze stejného důvodu nedodržení předpisů v kontribučních záležitostech také dva hejtmany za rytířský stav, a to kouřimského hejtmana Antonína Klimenta Voříkovského z Kundratic a čáslavského hejtmana Františka Vraždu z Kunvaldu, kterého nahradil právě v kraji neusedlý Václav Vojtěch Karvinský z Karviné. Pro zajímavost v registrech komorního soudu se V. V. Karvinský z Karviná v Čáslavsku na rok 1750 mezi hejtmany vůbec neobjevuje. K roku 1750 jsou tu zapsáni Václav Petr Dobřenský sv. p. z Dobřenic na Dobřenicích a Nedělišti za pány a za rytíře František Vražda z Kunvaldu na Zboží, a v roce 1751 jako jediný hejtman opět Václav Petr Dobřenský, tak jak stanovuje reskript. Změnu ve funkci zaznamenává pouze kalendář na rok 1751 v části obsahující soupis v Čechách žijících šlechtických rodin.²⁴ Vysvětlení lze hledat zřejmě v tom, že panovnice své nařízení záhy odvolala, a proto nebyla tato změna do register zanesena.²⁵

¹⁹ NA, ČG-Contr., 1748–1755, sign. H 1/9, NA, KomS, inv.č. 232, fol. 310a. Macek, J. – Žáček, V.: Krajská správa, s. 187.

²⁰ NA, KomS, inv.č. 232, fol. 310b.

²¹ NA, KomS, inv.č. 232, fol. 320b a fol. 311a.

²² NA, KomS, inv.č. 232, fol. 311b.

²³ NA, KomS, inv.č. 232, fol. 255b.

²⁴ NA, KomS, inv.č. 232, fol. 305a a fol. 311b; Neuer Wirtschafts und Canzley-Calender na rok 1751, s. 70.

²⁵ NA, ČG-Contr., 1748–1755, sign. H 1/3 a sign. H 1/4.

Na místě krajského hejtmána Boleslavského kraje působil za panský stav od roku 1746 Jan Josef hrabě Trautmansdorf a ve funkci byl ponechán i po redukci krajských hejtmánů v roce 1751. Jan Václav Beznský z Prorubě za rytířský stav funkci krajského hejtmána opustil.²⁶

Místo krajského hejtmána Kouřimského kraje bylo opět svěřeno, otci známého vědce a buditele Kašpara Šternberka, Janu Nepomukovi hraběti Šternberkovi na Oseku, který zastával funkci hejtmána za panský stav od roku 1749.²⁷ Místo ale opustil za necelého půl roku, kdy byl po své rezignaci 4. 6. 1751 nahrazen Antonínem Klimentem Voříkovským z Kundratic.²⁸ Jedním z důvodů jeho odchodu z postu mohla být paradoxně ta skutečnost, že neovládal český jazyk, který byl pro působení v ryze českém kraji nezbytný. I když se Marie Terezie zasadila o to, aby byl přesto ve funkci ponechán, snad i s ohledem na jeho tchána nejvyššího purkrabí Filipa Krakovského hraběte z Kolovrat a na fakt předčasného ukončení vojenské kariéry v důsledku nešťastného vážného zranění hlavy, rezignaci tím stejně neodvrátila.²⁹

Do Rakovnického kraje byl z dosavadních hejtmánů vybrán zkušenější Karel Josef Hildprandt z Ottenhausenu na Červeném Hrádku, který působil jako krajský hejtmán z rytířského stavu od roku 1740. Byla mu dána přednost před Janem Filipem Hartmanem hrabětem z Klarštejna, hejtmánem za panský stav od roku 1746.³⁰

Do Berounského kraje byl potvrzen od roku 1749 ve funkci hejtmána za panský stav sloužící Jan Antonín Hochberg z Hennersdorfu na Hluboši a Pičíně. Jeho kolega za rytířský stav Jan Martin Běšín z Běšín byl ustanoven krajským hejtmánem do Prácheňska.³¹

Z přehledu jmenovaných krajských hejtmánů vyplývá, že nová právní úprava nepřinesla žádnou výraznou turbulenci v personálním složení. Nově jmenovaní hejtmáné byli vybráni z již ve funkci působících hejtmánů. Dvanáct hejtmánů zůstalo ve svém původním kraji. Tři přešli do jiného kraje a jeden, Petr Jan Záruba sv. p. z Hustifán, nezastával v roce 1750 funkci krajského hejtmána vůbec, byl jmenován provizorně, ale měl za sebou dlouholeté vykonávání funkce krajského hejtmána v jiném kraji. Z hejtmánů, kteří zůstali na svém místě, to byl Václav Carreto hrabě Milesimo v Tábořském podílu Bechyňského kraje, František sv. p. de Fin v Žateckém podílu stejnojmenného kraje, František Václav Hochberg z Hennersdorfu v Lokteském podílu Žateckého kraje, v Hradeckém podílu Hradeckého kraje Václav Ferdinand Vančura z Řehnic, v Čáslavském kraji Václav Petr Dobřenský sv. p. z Dobřenic, v Boleslavském kraji Jan Josef Kryštof hrabě Trautmansdorfu, v Kouřimském kraji Jan Nepomuk hrabě Šternberk a v Berounském kraji Jan Antonín sv. p. Hochberg z Hennersdorfu. Z rytířů své místo nezměnili v Klatovském podílu Plzeňského kraje dosavadní hejtmán Plzeňského kraje Josef Jáchym Schmidgräbner z Lustneggu, v Bydžovském podílu Hradeckého kraje Jan Václav Lamotte z Frintropu. V Litoměřickém kraji byl z původní dvojice vybrán rytíř Jan Karel Běšín z Běšín zřejmě proto, že místo hejtmána za panský stav nebylo v té době obsazeno a Běšín již v té době bydlel v Litoměřicích, nově ustanoveném krajském městě. O osobě hejtmána v Rakovnickém kraji rozhodla zřejmě větší zkušenost rytíře Karla Josefa Hildprandta z Ottenhausenu. Hejtmán zcela z jiného kraje přichází pouze do dvou krajů a jednoho podílu, konkrétně byl do Budějovického podílu z Čáslavska jmenován Václav Vojtěch Karvinský z Karviné na Kosové Hoře, místo v úvahu přicházejícího dosavadního Bechyňského hejtmána za rytířský

²⁶ NA, KomS, inv.č. 232, fol. 312a.

²⁷ NA, KomS, inv.č. 232, fol. 306b.

²⁸ NA, ČG-DR, kniha č. 6, červen, s. 51–53.

²⁹ Blíže viz Rieger, B.: Zřízení krajské, část II., s. 46.

³⁰ NA, KomS, inv.č. 232, fol. 304a.

³¹ NA, KomS, inv.č. 232, fol. 313b.

stav Jana Václava Bechyně z Lažan. Do Plzeňského podílu Plzeňského kraje byl převeden z Prácheňského kraje Ferdinand Jáchym sv. p. Rumerskirch, aby nahradil hraběte Šebestiána Künigla. V Prácheňském kraji nebyla dána přednost dosavadnímu hejtmanu za rytířský stav Ferdinandu Hynkovi Malovcovi z Chýnova, i když byl ve zprávě místodržících z roku 1748 hodnocen jako jeden z nejlepších hejtmanů³², ani některému z bývalých kandidátů za panský stav, ale z Berounského kraje přichází uvolněný hejtman za rytířský stav Jan Martin Běšín z Běšín. Chrudimský kraj v době vydání reskriptu neměl obsazené místo krajského hejtmana za panský stav a na Václava Bernarda Jestřebského z Rýzmburka dosavadního hejtmana za rytířský stav volba nepadla. Hejtmanem tohoto kraje se provizorně stal Petr Jan Záruba z Hustřířan v letech 1739–1749 hejtman Čáslavského kraje za panský stav. Z dosavadních hejtmanů nebylo tedy obnoveno osm, totiž dva z panského stavu: Šebestián hrabě Künigl sloužící od roku 1750 v Plzeňském kraji, Jan Filip Hartman hrabě z Klarštejna, rakovnický hejtman od roku 1746, v jehož případě byla dána přednost jedenáct let sloužícímu kolegovi za rytířský stav Karlu Josefu Hildprandtovi z Ottenhausenu. Z postu hejtmana za rytířský stav muselo odejít šest osob: Jan Václav Bzenský z Prorubě z Boleslavska, do něhož byl vybrán déle sloužící pán Josef hr. Trautmansdorf, Václav Bernard Jestřebský z Rýzmburka z Chrudimska, jenž byl provizorně po třech letech nahrazen pánem Petrem Janem Zárubou z Hustřířan, Ferdinanda Ignáce Malovce z Chýnova v Prácheňsku vystřídal po devíti letech stejně zkušený berounský hejtman Jan Martin Běšín z Běšín. Ve funkci nepokračoval v Čáslavsku kvůli zmíněným problémům s kontribucí rok sloužící František Vražda z Kunvaldu, již v roce 1750 nahrazený Václavem Vojtěchem Karvinským z Karvína. V případě Kouřimska nakrátko skončil po roce ve funkci Antonín Kliment Voříkovský z Kundratice, jelikož z dvojice hejtmanů byl vybrán Jan Nepomuk hrabě Šternberk, kterého, jak bylo zmíněno, po jeho rezignaci nahradil. Podobný osud stihl tři roky sloužícího Jana Václava Bechyně z Lažan, jelikož za hejtmana byl vybrán Václav Carreto hrabě Millesimo s desetiletou praxí.

Jelikož k panskému stavu náleželo deset hejtmanů z celkového počtu šestnácti, lze usuzovat, že se projevila snaha ponechat v úřadu významnější osoby s větší prestiží na zažitém hierarchickém společenském žebříčku. V rozdělených krajích na podíly, prvně jmenovaný podíl s významnějším sídelním městem obsadil vždy hejtman panského stavu, druhý pak hejtman ze stavu rytířského, výjimku zde tvoří Žatecký kraj, kde do jeho obou podílů byli přiřčeni představitelé panského stavu.

Největší komplikaci z v reskriptu vymezených zásad přineslo nařízení o vykázání pevného sídla krajského hejtmana. Marie Terezie se již o dva roky předtím snažila reskriptem z 20. 9. 1749 nařídit, aby krajský hejtman nebyl usedlý v témže kraji. Následující jednání úřadů dosvědčují, že se podařilo uvedení této nové zásady do praxe pozdržet až do přijetí nového reskriptu v roce 1751 s tím, aby nebylo negativně ohroženo dosavadní provádění Haugvicových státních reforem.³³ Neoblomný postoj panovnice v tomto směru přinesl již během roku 1751 a roku následujícího rezignaci několika hejtmanů, kteří nechťeli vyměnit pohodlí, jež jim skýtala dřívější tradice vést krajskou kancelář z centra svého velkostatku, za pobyt v určeném městě. Přestěhování a pořízení odpovídajícího bydení znamenalo jistě také nemalé náklady a rozdílná úroveň jednotlivých obcí mohla též hrát roli, např. v Bydžově v té době existovaly pouze čtyři zděné budovy a ty byly ještě obsazeny vojskem.³⁴ Nejdříve, 27. 3. 1751, odchází z místa rakovnického hejtmana Karel Josef Hildprandt z Ottenhausenu, který odmítl odejít do určeného sídla kraje, i když jím v tomto

³² NA, ČG-Contr. 1748–1753, sign. H 1/1.

³³ Blíže: Rieger, B.: Zřízení krajské, část II., s. 33–35, 128–129.

³⁴ Macek, J. – Žáček, V.: Krajská správa, s. 139.

případě byla Praha. Oficiální důvod se našel v odkazu na pokročilý věk. Ve funkci jej nahradil Jan Filip Hartman hrabě z Klarštejna bývalý hejtman rakovnický za panský stav. Zmíněnou rezignaci kouřimského krajského hejtmána Jana Nepomuka hraběte Šternberka v červnu 1751 vyvolala spíše jeho nechuť k úřadování a snad i dřívější spory ohledně agendy s hejtmanem za rytířský stav Antonínem Klimentem Voříkovským z Kundratic, neboť jazykové výhrady panovnice zamítla a další úleva v podobě povolení mít kancelář v jeho domě v Praze eliminovala i nepříjemnost s pobytem v méně luxusním prostředí.³⁵ V závěru roku opustil úřad tábořského hejtmána Václav Caretto hrabě Millesimo, když mu nebylo povoleno zůstat na jeho statku v Nemyšli. Ve funkci se v roce 1752 objevuje místo něj Jan Antonín sv. p. Wunschwitz.³⁶ Posledním hejtmanem, který opustil své místo na počátku roku 1752 byl boleslavský hejtman Josef hrabě Trautmansdorf. V případě posledních dvou jmenovaných není vyloučeno, že odchody z funkce mohly ovlivnit nepříliš lichotivé závěry revize jejich krajů. Čáslavský hejtman Václav Petr Dobřenský sv. p. z Dobřenic a bydžovský hejtman Jan Václav Lamotte z Frintropu, kteří též žádali o prominutí povinnosti bydlet v krajském městě, se dočkali ze strany panovnice odmítavého stanoviska, ale na svá místa nerezignovali.³⁷ Za povšimnutí stojí ta skutečnost, že funkci opustila všechna tři hrabata. Vtírá se myšlenka, jakoby těmto zástupcům nejvyšší šlechty nestálo za to zastávat stále na čas náročnější funkci se stupňující se byrokracií. Tato skutečnost potvrzuje stesky na nedostatek kvalitních kandidátů z respektovaných osob. Vzhledem k tomu, že se tato potíž opakuje i v následujících obdobích, je jasné, že se problém přes snahy úřadů nepodařilo uspokojivě vyřešit.³⁸

Dají-li se do souvislosti jednání panovnice s úřady před zavedením reskriptu, vysvítá z nich, že se Marie Terezie prozatím rozhodla nedělat žádné velké změny, dokud nebudou dokončeny revize jednotlivých krajů zahájené v roce 1750 Františkem Vilémem hrabětem Laryšem a v následujících letech prováděné Františkem Josefem hrabětem Pachtou a Františkem Josefem Libštejnským hrabětem z Kolovrat.³⁹ Reskript zohlednil výsledky všech předcházejících složitých jednání, a jak naznačuje jeho text, byly do něj akceptovány návrhy předložené Václavem Kazimírem sv. p. Netolickým z Eisenberka, prezidentem královské reprezentace a komory, který doporučoval rozdělit největší kraje Bechyňský, Plzeňský, Žatecký a Hradecký na podíly, nedbat na zásadu usedlosti a vykázat hejtmanům pevné sídlo ve stanoveném krajském městě, radil vybírat za hejtmány nejpůsobilejší osoby a přihlížet na to, kdo je služebně starší.⁴⁰

Reskript Marie Terezie z 21. 1. 1751 umožnil při redukci krajských hejtmánů z dvaceti čtyř na šestnáct vybrat do funkcí takové osoby, které by nejlépe plnily své povinnosti a zvládaly by prosazovat nově zaváděné reformy a byly již zároveň prověřeny úspěšnou službou na tomto postu. Jmenováním deseti zástupců panského stavu naznačuje upřednostňování váženějších a na pomyslném společenském zebříčku výše postavených osob. Noví hejtmané byli vybráni ze stávajících úředníků, nepřichází nikdo zvenčí, zřejmě proto, aby nebyl narušen chod úřadu, naopak, zkušenosti úspěšní dosavadní hejtmané měli být zárukou zlepšení stavu těchto institucí. I když reskript v obecném měřítku přinesl zásadní změnu, která umožnila přeměnit hejtmána zcela ve státního úředníka, na konkrétním personálním obsazení prozatím velkou stopu nezanechal.

³⁵ Macek, J. – Žáček, V.: Krajská správa, s. 182.

³⁶ NA, CG-DR, kniha č. 6, prosinec, s. 97–98, opis reskriptu z 8. 12. 1751.

³⁷ Viz o tom blíže Rieger, B.: Zřízení krajské, část II., s. 136.

³⁸ Např. podmiňování postupu do vyšších úřadů vykonáním praxe u krajského úřadu.

³⁹ Rieger, B.: Zřízení krajské, část II., s. 6.

⁴⁰ Rieger, B.: Zřízení krajské, část II., s. 128–129.

Verstaatlichung der Funktion des Kreishauptmanns in Böhmen im Jahr 1751 und ihre Widerspiegelung in personaler Besetzung des Amtes

Der vorliegende Beitrag befasst sich mit konkreten Folgen eines Reskripts vom 23. 1. 1751, mit dem die Besetzung des Postens des Kreishauptmanns in Böhmen geregelt wurde. Diese Rechtsnorm griff in das traditionelle Funktionieren des Amtes deutlich ein. Durch das genannte Reskript wurden zwei bisher konsequent vertretene Grundsätze abgeschafft, und zwar die Ernennung von zwei Kreishauptleuten, eines für den Herren- und eines für den Ritterstand, in jedem Kreis, sowie die Bedingung, dass der Hauptmann im jeweiligen Kreis ansässig sein muss. Dadurch, dass das Reskript nur einen Kreishauptmann einführte, sank die Zahl der Hauptleute von 24 auf 16; die früheren 12 Kreise blieben zwar scheinbar erhalten, die vier größten wurden aber in zwei Kreise geteilt, die Teile genannt wurden. Von den sechzehn im Reskript genannten Hauptleuten entstammen 10 dem Herrenstand (3 davon waren Grafen). Das Prinzip der Ansässigkeit wurde durch eine Anordnung über den festen Sitz des Hauptmanns in der bestimmten Kreisstadt umgegangen. Alle sechzehn ausgewählten Personen hatten bereits früher die Funktion des Kreishauptmanns inne, fünfzehn von ihnen waren auch im Vorjahr Hauptleute und setzten ihre Tätigkeit kontinuierlich fort. Nur einer von ihnen war zur Zeit der Ernennung nicht Kreishauptmann, bekleidete aber lange Jahre diesen Posten. Bei der Entscheidung wurde in hohem Maße auch berücksichtigt, wer die Funktion länger ausübt. Die Frage der Ansässigkeit musste nach der neuen Vorschrift überhaupt nicht mehr in Betracht gezogen werden. Da aber die meisten Hauptleute in ihrem früheren Kreis geblieben sind, hat man nur in drei Fällen gegen dieses Prinzip verstoßen.

Allgemein lässt sich sagen, dass das Reskript keinen größeren Einfluss auf personale Besetzung der Funktionen hatte. Ein Grund dafür konnte in der Bemühung liegen, das Funktionieren des Amtes nicht zu gefährden. Von den früheren Hauptleuten konnten infolge der Beschränkung ihrer Zahl nur diejenigen ausgewählt werden, die eine richtige Umsetzung gebilligter Änderungen garantieren könnten. Die Unstimmigkeiten, die man bei der Revision der Kreisämter entdecken würde, sollten schrittweise behoben werden. Obwohl im Laufe des Jahres 1751 und des darauffolgenden Jahres drei Kreishauptleute, die die höchsten Positionen auf der gesellschaftlichen Skala einnahmen, zurücktraten, konnte die Entwicklung zur vollkommenen Verstaatlichung der Kreishauptmannsfunktion künftig nicht mehr rückgängig gemacht werden. Das Amt des Kreishauptmanns steuerte einem völlig bürokratisierten staatlichen Amt zu, das ausschließlich staatliche Interessen hundertprozentig verteidigen sollte.

Reflection of nationalization of the Regional Governor Function in Bohemia in 1751 on the personal staffing of his office

Author analyzes the impact of imperial rescript from of 1751 about nationalization of regional offices in their personnel composition.